

Kunstzinnige oriëntatie in het basisonderwijs

Domeinbeschrijving ten behoeve van peilingsonderzoek

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Kunstzinnige oriëntatie in het basisonderwijs

Domeinbeschrijving ten behoeve van peilingsonderzoek

Juni 2016

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2015 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur: Stéfanie van Tuinen

Informatie

SLO

Afdeling: primair onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 664

Internet: www.slo.nl

E-mail: primaironderwijs@slo.nl

AN: 1.7394.676

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Opbouw van de domeinbeschrijving	6
3. Beoogd curriculum	9
4. Gerealiseerd curriculum	10
5. Werkwijze ontwerpproces leerplankader en domeinbeschrijving kunstzinnige oriëntatie	16
Referenties	18
Bijlagen	19
Bijlage 1: Overzicht streef- en generieke competenties	20
Bijlage 2: Leerplankader Kunstzinnige oriëntatie, analyse-instrument	21

1. Inleiding

Het is belangrijk om te weten wat kinderen in Nederland leren op school. Daarom worden al sinds 1987 periodieke peilingsonderzoeken gehouden in het primair onderwijs. Peilingen, zowel aanbodspeilingen als resultaatspeilingen, zijn onderdeel van de stelsevaluatie door de Onderwijsinspectie. Ze richten zich op de volle breedte van het beoogde onderwijsaanbod zoals landelijk is vastgesteld en worden periodiek uitgevoerd, waardoor vergelijking van prestaties over de tijd mogelijk is. De uitkomsten van het peilingsonderzoek geven op stelselniveau een beeld van het 'kennen en kunnen' in Nederland: ze vertellen ons wat kinderen leren op school, hoe deze resultaten zich in de tijd ontwikkelen en hoe ze zich verhouden tot het beoogde onderwijsaanbod. Op de factoren die daar van invloed op zijn, wil de inspectie de komende jaren ook meer inzicht proberen te krijgen door middel van de peilingen.

Onder regie van de Onderwijsinspectie brengt Peil.onderwijs in brede zin de kennis, vaardigheden en houding van leerlingen aan het einde van het primair onderwijs in kaart. Externe partijen ontwikkelen in opdracht van de Onderwijsinspectie voor desbetreffend domein een passend meetinstrument. Daarna worden de peilingsonderzoeken uitgevoerd onder leerlingen in groep 8. Per domein gaat het om een representatieve steekproef van 100 tot 150 scholen.

De onderzoeken worden gedaan op basis van een zogenaamde *domeinbeschrijving*. In een domeinbeschrijving wordt beschreven wat de wettelijke eisen zijn voor de inhoud van het specifieke domein en hoe deze inhoudelijke eisen kunnen worden vertaald naar de praktijk van het onderwijs. De domeinbeschrijving geeft inzicht in de essentie van het beoogde curriculum voor wat betreft het te peilen domein. SLO ontwikkelt de domeinbeschrijvingen in opdracht van het ministerie van OCW. Dat gebeurt in een interactief proces in samenspraak met Onderwijsinspectie, leraren, schoolleiders en 'domeinexperts'.

In het schooljaar 2015-2016 voert de Onderwijsinspectie een peiling uit naar het aanbod en de leerresultaten op het gebied van kunstzinnige oriëntatie in het basisonderwijs. Deze domeinbeschrijving vormt daarvoor de basis.

2. Opbouw van de domeinbeschrijving

Na een korte omschrijving van de huidige context van de onderwijspraktijk, worden de uitgangspunten voor de domeinbeschrijving van het leergebied kunstzinnige oriëntatie beschreven. Vervolgens wordt aan de hand van die uitgangspunten het beoogde en gerealiseerde curriculum geschetst. Het laatste hoofdstuk gaat in op de werkwijze bij en de verantwoording van de totstandkoming van deze domeinbeschrijving.

Huidige context

Voor deze domeinbeschrijving zijn de kerndoelen primair onderwijs ([Ministerie OCW, 2006](#)) en het leerplankader kunstzinnige oriëntatie (<http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/>) als richtinggevend kader gehanteerd. Het leerplankader kunstzinnige oriëntatie is relatief nieuw binnen het primair onderwijs. Er zijn nog niet veel scholen die dit kader binnen hun curriculum hebben geïmplementeerd. Wel zijn er scholen die actief aan de slag zijn met de kwaliteit van cultuureducatie. Hierbij valt te denken aan de scholen die betrokken zijn bij de Regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (Staatcourant, [nr. 15826, 13-8-2012](#)). Naast het leerplankader kunstzinnige oriëntatie zijn de keuze van methoden, de bestede tijd en de door leraren gehanteerde onderwijsleerstrategieën mede bepalend voor de mate waarin leerlingen ontwikkelingen in kennis, vaardigheden en houdingen kunnen laten zien op het gebied van kunstzinnige oriëntatie. De visie van de school, de deskundigheid op het gebied van kunstzinnige oriëntatie van leraren, maar ook de diversiteit in de leerlingenpopulatie van het primair onderwijs, spelen daarin een belangrijke rol.

Uitgangspunten

Voor de domeinbeschrijving van het leergebied kunstzinnige oriëntatie zijn de onderstaande uitgangspunten gehanteerd:

De domeinbeschrijving:

- is gebaseerd op de kerndoelen 54, 55 en 56 en het leerplankader kunstzinnige oriëntatie;
- geeft een beschrijving van streefdoelen (inclusief gedragsindicatoren) op leerlingniveau: wat laat de leerling aan kennis, vaardigheden en houding zien;
- verbindt geen normering aan streefdoelen (inclusief gedragsindicatoren). Ze zijn beschreven in de vorm van streefniveaus van leerlingen (eind groep 8) van het primair onderwijs;
- geeft ruimte aan de diversiteit van de invulling van het leergebied kunstzinnige oriëntatie in de onderwijspraktijk.

Relatie kerndoelen en leerplankader kunstzinnige oriëntatie

Het leerplankader kunstzinnige oriëntatie neemt de kerndoelen 54, 55, 56 en de karakteristiek als uitgangspunt. De karakteristiek van het leergebied kunstzinnige oriëntatie maakt onderdeel uit van de kerndoelen van dit leergebied en gaat eraan vooraf. In de karakteristiek staat beschreven waarover het leergebied op hoofdlijnen gaat en wat de essentie ervan is:

"Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken, aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie;
- ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken;
- ze leren liedjes en leren ritme instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen;
- ze spelen en bewegen.

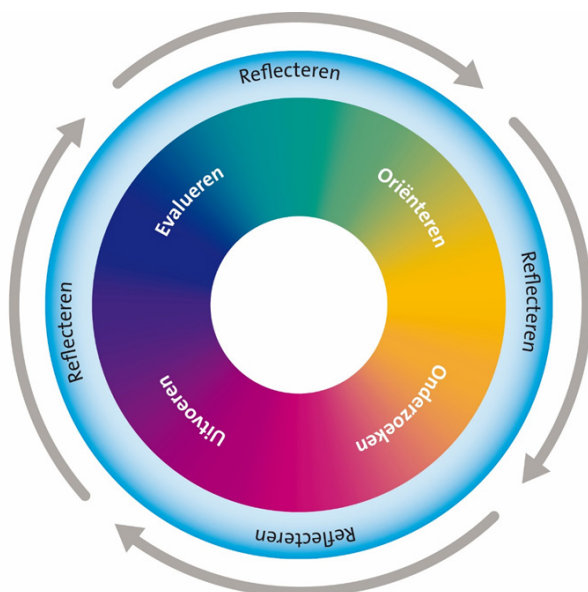
Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen." (Ministerie van OCW, 2006)

Binnen het leergebied kunstzinnige oriëntatie staan de volgende kerndoelen centraal:

- 54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- 55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Het creatieve proces

Binnen het leerplankader kunstzinnige oriëntatie wordt, naast de kerndoelen, het (cyclische) creatieve proces als uitgangspunt genomen voor de inhoud van het onderwijsaanbod (Figuur 1).

Figuur 1. Het creatieve proces

Dit proces draagt bij aan de ontwikkeling van de creativiteit. De kunstzinnige vakdisciplines beeldend, dans, drama en muziek kennen alle de aspecten van het (cyclische) creatieve proces. Dit geldt eveneens voor het onderwijsaanbod van cultureel erfgoed. Binnen een creatief proces doorloopt de leerling een viertal fasen (oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren). Deze fasen zijn niet scherp gescheiden, maar lopen in elkaar over en soms door elkaar heen. Centrale vaardigheid binnen deze cyclus is het reflecteren op deze fasen. De fasen zijn nodig om tot een nieuwe ontdekking of tot een werk te komen en ze zijn toepasbaar op ieder mogelijk probleem, idee of thema.

Het creatief proces kent meestal een gezamenlijk startmoment. Vervolgens doorlopen leerlingen dit proces in een verschillend tempo of op een verschillend niveau, passend bij de ontwikkeling van de leerling. Uitgangspunt voor het startmoment van het creatief proces is een (betekenisvol) thema, een idee van een leerling, een probleemvraag of opdracht. De vaardigheid reflecteren zorgt ervoor dat de leerling in iedere fase van het creatieve proces gestimuleerd wordt om na te denken over zijn keuzes, de zeggingskracht van zijn werk of de gebruikte materialen en technieken. De verschillende vakdisciplines (inclusief cultureel erfgoed) van het leergebied kunstzinnige oriëntatie geven ieder op verschillende wijze vorm aan dit creatieve proces. Scholen bepalen zelf of zij de vakdisciplines al dan niet in samenhang aanbieden.

3. Beoogd curriculum

Binnen deze domeinbeschrijving staan de kerndoelen en het leerplankader (met daarin uitgewerkte leerlijnen en de stappen in het creatieve proces) centraal. Zij vormen de ijkpunten waarmee scholen hun curriculum voor kunstzinnige oriëntatie kunnen vormgeven. In de leerlijnen van het leerplankader kunstzinnige oriëntatie zijn competenties (kennis, vaardigheden en attitudes) voor de verschillende kunstzinnige vakdisciplines (beeldende vorming, dans, drama, muziek) en cultureel erfgoed verwerkt. Een competentie is het vermogen om in een specifieke situatie en context de gewenste prestatie op een adequate wijze te kunnen leveren. Of iemand competent is, moet blijken uit de manier waarop hij handelt in een bepaalde situatie. Bij kunstzinnige oriëntatie gaat het om:

- kennis. Dit betreft materie, vorm en betekenis. Materie houdt in: wat is het?, bijvoorbeeld klank, beweging of verf. Vorm gaat over wat je ermee kunt doen, een schilderij, toneelstuk of een lied maken. De betekenis verwijst naar wat ermee wordt uitgedrukt. De leerling gebruikt vaardigheden om deze kennis te concretiseren. Ze geven vorm en betekenis aan hun bestaan en concretiseren dit in een medium (zoals een dans, lied of schilderij).
- vaardigheden. Verbeelden is de centrale vaardigheid. Daarnaast worden de vaardigheden in drie groepen verdeeld: de leergebied-, vakoverstijgende en vakspecifieke vaardigheden. Met de leergebiedoverstijgende vaardigheden worden de brede vormingsdoelen uit de preambule en de 21e eeuwse vaardigheden bedoeld (zie: <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl>). Tot de groep vakoverstijgende vaardigheden behoren de vaardigheden die de kunstzinnige vakdisciplines beeldend, dans, drama, muziek en cultureel erfgoed gemeenschappelijk hebben, zoals oriënteren, onderzoeken, uitvoeren (produceren en presenteren), evalueren en reflecteren. Dit zijn de onderdelen uit het creatieve proces. Ook het beleven en verslag doen van kunstzinnige en culturele activiteiten behoren tot de vakoverstijgende vaardigheden. Vakspecifieke vaardigheden gaan over vaardigheden die tot de afzonderlijke kunstzinnige vakdisciplines behoren, zoals zingen en spelen.
- attitudes. Leerlingen ontwikkelen een houding of attitude gedurende het creatieve leerproces door de schooljaren heen. Attitudes gaan over het inslijpen van kennis en vaardigheden als onderdeel van de dagelijkse praktijk, zoals het zich openstellen of een onderzoekende en een creatieve houding.

4. Gerealiseerd curriculum

Binnen het leerplankader kunstzinnige oriëntatie zijn leerlijnen voor de verschillende kunstzinnige vakdisciplines en voor cultureel erfgoed ontwikkeld. De leerlijnen hebben het creatieve proces als leidraad en werken toe naar een aantal streefcompetenties. Binnen de domeinbeschrijving zijn deze streefcompetenties in de vorm van algemene streefdoelen geformuleerd. Ze geven zicht op het gerealiseerde curriculum.

Streefdoelen t.b.v. toets- en evaluatie-instrumenten

De streefdoelen van leerlingen zijn gebaseerd op de streefcompetenties zoals beschreven in het leerplankader kunstzinnige oriëntatie. In de beschrijving ervan is gekozen voor de kern van het leergebied kunstzinnige oriëntatie (het waartoe, het meest essentiële). De verschillende fasen van het creatieve proces vormen hierbij de rode draad. De streefdoelen binnen dit creatieve proces zijn in de vorm van competenties beschreven. Er wordt niet expliciet onderscheid gemaakt tussen de drie componenten van een competentie omdat ze binnen het creatieve proces steeds in samenhang verworven worden.

Wanneer leerlingen gedurende hun onderwijsloopbaan onderwijs hebben gevolgd in kunstzinnige oriëntatie op de manier zoals geschetst in het beoogde curriculum, dan kan de leerling aan het eind van de basisschool de volgende competenties laten zien:

1. De leerling kan de verschillende fasen van een (kunstzinnig) creatief proces doorlopen en bij een volgende fase steeds teruggrijpen op inzichten die hij heeft opgedaan in een voorgaande fase.
2. De leerling kan betekenis geven aan cultureel erfgoed en aan kunst uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.
3. De leerling kan de betekenis die hij aan kunst en cultureel erfgoed geeft onderzoeken en een relatie leggen met de middelen die de maker gebruikt.
4. De leerling kan experimenteren met verschillende media en technieken en onderzoeken op welke wijze hij de opdracht uit kan voeren.
5. De leerling kan een uitvoeringsplan maken en daarbij zijn eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht benoemen.
6. De leerling kan met behulp van (kunst-)vakspecifieke kennis en vaardigheden zijn plannen uitvoeren en presenteren. Hij kan daarbij rekening houden met zijn eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht. Hij kan een eigen of nieuwe betekenis geven met betrekking tot de standpunten vanuit de samenleving in het heden en verleden en zijn keuzes aan de hand van de voorgaande fasen van het creatieve proces motiveren.
7. De leerling kan zijn waardering geven over de activiteit, zijn eigen product en het werkproces en bij de argumentatie ervan gebruik maken van kennis en inzicht in verschillende uitingen van kunst en cultuur.
8. De leerling kan laten zien dat hij kennis en inzicht verworven heeft in de betekenis die kunst en cultuur heeft voor het leven van mensen vroeger en nu, waaronder zichzelf.

Gedragsindicatoren t.b.v. toets- en evaluatie-instrumenten

De streefdoelen die bij een fase van het creatieve proces behoren, zijn voorzien van gedragsindicatoren en doorkijkjes naar de dagelijkse onderwijspraktijk. Dit om de streefdoelen nader te illustreren en om de samenhang te schetsen.

Gedragsindicatoren zijn afgeleid uit de kern van onderwijs in kunst en cultuur: de (verdere) ontwikkeling van de verwondering, de nieuwsgierigheid en de ontdekkende houding van kinderen. Deze natuurlijke houding van kinderen sluit aan bij de beschrijving van een 'wetenschappelijke' houding door Van der Rijst, Van Driel, Kijne, & Verloop (2007). In een empirisch onderzoek ondervroegen zij academici over aspecten van een wetenschappelijke houding. Van der Rijst et al. (2007) onderscheiden in dat onderzoek een aantal 'neigingen':

- willen begrijpen;
- willen bereiken;
- willen delen;
- willen weten;
- kritisch willen zijn;
- vernieuwend willen zijn.

Aangepast binnen de context van kunst- en cultuuronderwijs gaat het daarbij om zaken zoals: het willen openstellen (kijken en luisteren naar), het willen verbeelden, het willen experimenteren (het onderzoeken, kritisch analyseren, interpreteren), het willen creëren (het maken: produceren en presenteren) of het willen delen (communiceren, samenwerken, verslag doen, reflecteren en evalueren).

Fase creatief proces	Streefdoelen, gedragsindicatoren en doorkijkjes
Algemeen	<p>1. De leerling kan de verschillende fasen van een (kunstzinnig) creatief proces doorlopen en bij een volgende fase steeds teruggrijpen op inzichten die hij heeft opgedaan in een voorgaande fase.</p>
Oriënteren	<p>2. De leerling kan betekenis geven aan cultureel erfgoed en aan kunst uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.</p> <p><i>Gedragsindicatoren:</i></p> <p>Betekenis geven aan cultureel erfgoed en aan kunst en hedendaagse beeld-,muziek-, drama- en danscultuur:</p> <ul style="list-style-type: none"> - verbinden met het eigen referentiekader (levensgebeurtenissen, tv, internet, social media, jeugdliteratuur, etc.); - onder woorden brengen van eigen associaties en herinneringen <p>Kennis nemen van betekenissen van anderen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - communiceren met groepsgenoten over verschillen in de eigen betekenisgeving; - communiceren met groepsgenoten over (mogelijke) betekenissen die kunstenaars of erfgoeddeskundigen gegeven hebben. <p>Betekeningen spiegelen aan de eigen betekenisgeving</p> <ul style="list-style-type: none"> - verschillen in betekenisgeving onder woorden brengen en tegen elkaar afwegen. <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 10px;"> <p>Doorkijkje:</p> <p>In het kader van het thema goed en kwaad gaan leerlingen aan de slag met het onderwerp 'pesten is (g)een spelletje'. Uiteindelijk ontwerpen de leerlingen een spel. Tijdens de oriëntatiefase kunnen ze verschillende spellen zien en spelen: van Oudhollandse bordspellen tot computergames. Aan de hand van vijf kernvragen (Wat is je eerste indruk? Wat zie/ervaar/hoor je precies? Wat betekent het, denk je? Hoe weet je dat? Wat vind je ervan?) geven leerlingen in besouwingsgesprekken blijk van de beheersing van het streefdoel.</p> </div>

Onderzoeken	<p>3. De leerling kan de betekenis die hij aan kunst en cultureel erfgoed geeft onderzoeken en een relatie leggen met de middelen die de maker gebruikt.</p> <p>4. De leerling kan experimenteren met verschillende media en technieken en onderzoeken op welke wijze hij de opdracht uit kan voeren.</p> <p>5. De leerling kan een uitvoeringsplan maken en daarbij zijn eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht benoemen.</p> <p><i>Gedragsindicatoren:</i> Betekenisgeving van kunst en erfgoed onderzoeken en een relatie leggen met de middelen die de maker gebruikt: - interpretaties over betekenis onderbouwen door benoemen/analyseren van het specifieke gebruik van de middelen door de maker. Experimenteren met verschillende media en technieken: - onderzoeken van de (gebruiks-)mogelijkheden van verschillende media (zoals materialen) en technieken en dit relateren aan (eigen en opgelegde) criteria van de opdracht. Onderzoeken op welke wijze hij de opdracht uit kan voeren: - aan de hand van experimenten met media, technieken en de relatie met de criteria van de opdracht, bedenken hoe de opdracht kan worden uitgevoerd. Een uitvoeringsplan maken: - een persoonlijke invulling geven aan de opdracht; - bedenken welke stappen nodig zijn om de opdracht uit te voeren. Eigen criteria en de gegeven criteria benoemen: - benoemen wat het eigen werk tot uitdrukking moet brengen en waaraan dat te zien, te horen, te ervaren, etc. is; - benoemen waaraan te zien is hoe er rekening gehouden is met de gegeven criteria van de opdracht.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 10px;"> <p>Doorkijkje: Binnen het thema 'helden' kiezen leerlingen, uit een aantal filmmuziekfragmenten, een muziekfragment. Dit muziekfragment speelt een belangrijke rol bij de vervolgfases van het creatieve proces. Leerlingen proberen met behulp van een muziek-app (bv. novation launchpad) de vorm en emotie van het muziekfragment weer te geven in een eigen compositie. Leerlingen bedenken, aan de hand van het muziekfragment, verschillende mogelijkheden voor een script waarin hun idool een scène gaat uitvoeren. Ze maken hiervoor een uitvoeringsplan.</p> </div>
Uitvoeren	<p>6. De leerling kan met behulp van (kunst-)vakspecifieke kennis en vaardigheden zijn plannen uitvoeren en presenteren. Hij kan daarbij rekening houden met zijn eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht. Hij kan een eigen of nieuwe betekenis geven met betrekking tot de standpunten vanuit de</p>

	<p>samenleving in het heden en verleden en zijn keuzes aan de hand van de voorgaande fasen van het creatieve proces motiveren.</p> <p><i>Gedragsindicatoren:</i></p> <p>Vakspecifieke kennis en vaardigheden inzetten om plannen uit te voeren en te presenteren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - actualiseren van eerdere ervaringen met het medium; - bestaande vakspecifieke kennis en vaardigheden inzetten binnen een nieuwe context; - nieuwe ervaringen een plek geven binnen het bestaande referentiekader. <p>Rekening houden met eigen en gegeven criteria:</p> <ul style="list-style-type: none"> - spelen met het spanningsveld tussen criteria van buitenaf en de eigen criteria. <p>Een eigen of nieuwe betekenis geven:</p> <ul style="list-style-type: none"> - keuzes maken uit verschillende mogelijkheden en die verbinden met datgene wat het eigen werk tot uitdrukking wil brengen. <p>Keuzes aan de hand van het doorlopen creatieve proces motiveren:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kunnen vertellen hoe bepaalde keuzes tot stand gekomen zijn. <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 10px;"> <p>Doorkijkje:</p> <p>In groep acht wordt de gymles steevast afgesloten met een cocktail aan deo-geuren en juf Suzanne voorziet de leerlingen regelmatig van complimentjes: 'Oh, wat ruiken jullie weer lekker!'. Het gebruik van deodorant is echt een ding voor deze leerlingen. Maar waarom eigenlijk? Waarom is het belangrijk om lekker te ruiken? En is dat iets van nu of van alle tijden? Kortom, een mooi aanknopingspunt om dieper in te gaan op welke rol geuren spelen in het leven van een pre puber en de mensen van toen en nu. Op basis hiervan krijgen de leerlingen de volgende opdracht:</p> <p>'Kun je middels een kort toneelstuk een 'geur'-verhaal vertellen waarbij je laat zien over welke persoonlijke geur (beleving) het gaat, in welke situatie het zich afspeelt en welke emotie er ontstaat?'</p> <p>Tijdens de uitvoeringsfase laat de leerkracht de leerlingen verschillende varianten van hun toneelstuk uitproberen om het begin, midden en eind vorm te geven. Bij de terugkoppeling vraagt de leerkracht steeds of de situatie, de geurbeleving en de emoties sterk genoeg worden weergegeven en of het nog verbeterd kan worden. De leerlingen onderzoeken, maken keuzes en oefenen hun toneelstuk. De uitvoering van het toneelstuk gebeurt voor de klas.</p> </div>
Evaluëren	<p>7. De leerling kan zijn waardering geven over de activiteit, zijn eigen product en het werkproces en bij de argumentatie ervan gebruik maken van kennis en inzicht in verschillende uitingen van kunst en cultuur.</p> <p>8. De leerling kan laten zien dat hij kennis en inzicht verworven heeft in de betekenis die kunst en cultuur heeft voor het leven van mensen vroeger en nu, waaronder zichzelf.</p>

	<p><i>Gedragindicatoren:</i> Waardering geven over de activiteit, zijn eigen product en het werkproces: - benoemen wat interessant aan de opdracht was, hoe het werkproces verliep en of het eindproduct naar tevredenheid is. Gebruik maken van kennis en inzicht in uitingen van kunst en cultuur: - kunnen vertellen hoe binnen dit werkproces gebruik is gemaakt van kennis en inzicht opgedaan tijdens voorgaande ervaringen met kunst en cultuur (binnen- en buitenschools). Kennis en inzicht in de betekenis van kunst en cultuur voor het leven van mensen vroeger en nu, waaronder zichzelf. - kunnen kijken naar kunst en cultuur vanuit het eigen perspectief en inleven in het perspectief van een ander (in een andere tijd, andere cultuur), zonder daarbij enkel te vergelijken vanuit het eigen perspectief.</p> <div data-bbox="555 831 1350 1453" style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>Doorkijkje: Nadat leerlingen een bezoek hebben gebracht aan een cultuurhistorisch museum, waarbij ze gefilmde portretten van stadsbewoners met verschillende culturele achtergronden hebben gezien en mindmaps hebben gemaakt over de vraag: Wie ben ik nu? En wie ben ik in het jaar 2040?, gaan ze op school aan de slag met een verwerkingsopdracht. De ervaringen van het bezoek worden nabesproken en de leerkracht geeft de opdracht: teken een stripverhaal over wie je bent en hoe het eruit zou zien als je onder andere omstandigheden leefde. Leerlingen krijgen uitleg over de kenmerken van een stripverhaal en maken een aantal schetsontwerpen. In de uitvoeringsfase tekenen ze het stripverhaal. Tijdens de evaluatiefase worden alle stripverhalen van de leerlingen gebundeld tot een stripboek. De leerlingen krijgen ieder een kleurenkopie van het stripboek en lezen thuis elkaars verhalen. Een aantal verhalen wordt geprojecteerd op het digibord en is de aanleiding voor het evaluatiegesprek in de kring, waarbij de leerdoelen van de opdracht centraal staan.</p> </div>
--	--

Toelichting

Bovenstaande streefdoelen (inclusief gedragsindicatoren) zijn gebaseerd op het leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Binnen de streefdoelen is niet expliciet aandacht besteed aan het buiten- en binnenschools leren. Ook de aspecten van samenhang (algemene vaardigheden en 21e eeuwse vaardigheden) zijn niet expliciet verwerkt. Dit laatste is, daar waar relevant, in een streefdoel verwerkt (met name creativiteit, kritisch denken, probleem oplossen en communiceren; van samenwerken is vrijwel altijd sprake bij muziek, dans en drama). Dit geldt eveneens voor de ontwikkeling van taal. Taalontwikkeling is verweven met de ontwikkeling van het creatieve proces. Veel van de hierboven geschetste streefdoelen doen immers expliciet een beroep op het (mondeling of schriftelijk) taalgebruik

5. Werkwijze ontwerpproces leerplankader en domeinbeschrijving kunstzinnige oriëntatie

De inhoud van de domeinbeschrijving van het leergebied kunstzinnige oriëntatie is gebaseerd op de kerndoelen van dit leergebied en op de inhoud van het leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Hieronder staat beschreven op welke wijze het ontwerp van het leerplankader en de domeinbeschrijving tot stand gekomen zijn.

Ontwerpproces leerplankader kunstzinnige oriëntatie

Het ontwerpproces van het leerplankader kunstzinnige oriëntatie laat zich het beste typeren als ontwerponderzoek. Doel is om samen met betrokkenen (experts en toekomstige gebruikers) een leerplan te maken, gericht op een beter programma voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie in het primair onderwijs. Het leerplankader kunstzinnige oriëntatie is een van de vele middelen om te werken aan deze kwaliteitsverbetering, en dient als richtinggevend kader in het gesprek over kunstzinnige oriëntatie.

Het onderzoek was van kwalitatieve aard. Om tot kwalitatief hoogwaardige producten te komen, is in het onderzoeksontwerp het cyclische proces *van analyse, ontwerp en evaluatie* belangrijk. Voor we echter aan ontwerpen toekwamen, was onderzoek nodig naar de huidige stand van zaken en de behoefte aan een leerplankader voor kunstzinnige oriëntatie. Het ontwerpproces werd gekenmerkt door verschillende fasen. Overigens verloopt zo'n ontwerpproces niet zo lineair als hier wordt geschetst. Daarnaast, parallel aan het ontwerpproces, liepen tal van andere projecten en discussies - denk aan het leerplankader Cultuur in de Spiegel, het onderzoek naar 21e-eeuwse vaardigheden en het debat rondom het brede curriculum in het funderend onderwijs-. De uitkomsten hiervan waren nog niet altijd beschikbaar, hoewel ze zeer relevant zijn voor de invulling en het verdere ontwerp van het leerplankader kunstzinnige oriëntatie.

In de analysefase van het ontwerponderzoek werd het probleem, de context en de behoefte in beeld gebracht, als opstart voor de ontwerp- en evaluatiefase. In deze analysefase werden de verschillende opdrachtcriteria (van het ministerie van OCW) nader verkend, vond er beperkt bronnenonderzoek plaats en werd het projectteam samengesteld. Het vooronderzoek beoogde een verheldering van het *begrip* leerplankader; de *functie*, de mogelijke *doelgroepen* van het te ontwikkelen leerplankader en de mogelijke *vorm* en *inhoud* ervan, inclusief eventuele voorbeeldmatige uitwerkingen.

De opbrengsten uit de analysefase leverden de ontwerpcriteria op waarmee een eerste ontwerp voor het leerplankader kunstzinnige oriëntatie kon worden vormgegeven. De evaluatie van het leerplankader richtte zich hierbij vooral op de kwaliteitsaspecten relevantie en consistentie. Hiertoe is zoveel mogelijk afstemming en samenwerking gezocht met de toekomstige gebruikers van het leerplankader. Voor de evaluatie van het eerste prototype werden eind juni 2013 validatiebijeenkomsten georganiseerd met kunstvakexperts, leerplanontwikkelaars, pabo-docenten, medewerkers van culturele instellingen en expertisecentra voor kunsteducatie, experts op het gebied van ontwikkelingsgericht onderwijs, leraren en interne cultuurcoördinatoren. Belangrijke vraag was of men zich kon vinden in de opzet en de inhoud van het onderdeel 'uitgangspunten' en 'samenhang' van het leerplankader.

In de vervolgstap werden de evaluatieopbrengsten verwerkt in een globaal product. De evaluatie van dit product richtte zich op de relevantie, consistentie en verwachte bruikbaarheid. Eind 2013 werd het tweede prototype voorgelegd aan verschillende groepen (eind)gebruikers en vakinhoudelijke experts (waaronder een groep van lectoren op het gebied van kunsteducatie en cultuuronderwijs).

Hierna werden de evaluatieopbrengsten verwerkt in het uitgewerkte product. In dit derde prototype werden de competenties van het creatieve proces nader gedefinieerd. Hiervoor werkten de vakinhoudelijke projectmedewerkers intensief samen met vakspecialisten. Daarbij werd de rol van cultureel erfgoed scherper geformuleerd en geïntegreerd in de verschillende leerlijnen. Met een aantal erfgoed specialisten werd verkend in hoeverre cultureel erfgoed geïntegreerd kon worden. Hiervoor werden specifieke vakinhouden voor cultureel erfgoed aan de verschillende leerlijnen toegevoegd. Voor de validatie van het derde prototype werd het leerplankader als geheel opnieuw aan de groep lectoren voorgelegd. Daarnaast kregen vakexperts gelegenheid naar de leerlijnen van de kunstzinnige vakdisciplines te kijken. Hieruit volgde een aantal kleine veranderingen.

Het geheel werd in een webomgeving geplaatst en medio maart 2014 was het leerplankader kunstzinnige oriëntatie gereed.

Vervolgens werden er in het voorjaar van 2014 grote groepen gebruikers van het leerplankader geïnformeerd over de inhoud ervan en werd er navraag gedaan over mogelijke behoefte aan concretisering van het leerplankader. Dit heeft onder andere geresulteerd in een nadere uitwerking voor cultureel erfgoed en een handreiking voor leerkrachten. Deze uitwerkingen zijn inmiddels in het leerplankader opgenomen.

Ontwerpproces domeinbeschrijving kunstzinnige oriëntatie

In dezelfde periode kreeg SLO van het ministerie van OCW (en in overleg met de Onderwijsinspectie) de opdracht voor de domeinbeschrijvingen voor wetenschap & technologie en kunstzinnige oriëntatie. In het najaar van 2014 werden de eerste verkenningen hiervoor uitgevoerd.

In de domeinbeschrijving staan acht streefdoelen centraal. Deze streefdoelen zijn direct afgeleid van de streefcompetenties van de kunstzinnige vakdisciplines en cultureel erfgoed, zoals deze geschetst zijn in het leerplankader kunstzinnige oriëntatie (bijlage 1). Er is gekozen voor een meer generieke benadering voor deze streefdoelen om hiermee te voorkomen dat ze te specifiek door deze vakdisciplines of cultureel erfgoed werden ingevuld. Het is namelijk aan de school op welke wijze zij aandacht besteedt aan het leergebied kunstzinnige oriëntatie en welke keuzes zij binnen het onderwijsprogramma maken. Een meer generieke omschrijving van de streefdoelen biedt hiervoor de gewenste ruimte.

De domeinbeschrijving werd meerdere keren van feedback voorzien door vakexperts. Omdat de inhoud ervan rechtstreeks is gebaseerd op de (gevalideerde) inhoud van het leerplankader kunstzinnige oriëntatie is de domeinbeschrijving niet nogmaals gevalideerd.

Voor een bijeenkomst begin maart 2015, georganiseerd door het LKCA, werden de acht streefdoelen vertaald naar tien bouwstenen (competenties). Een groep eindgebruikers heeft deze bouwstenen geprioriteerd en ze van mogelijkheden voor eventuele toetsing voorzien.

Referenties

LKCA (2015). *Terugkoppeling peiling kunstzinnige oriëntatie in het primair onderwijs*. Op 26 november 2015 ontleend aan: <http://www.lkca.nl/agenda/overzicht%20agenda/peiling-kunstzinnige-orientatie-in-het-basisonderwijs>

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006). *Kerdoelen primair onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Rijst, R.M. van der, Driel, J.H. van, Kijne, J.W., & Verloop, N. (2007, August). Scientific research dispositions in research, teaching and learning. In J.H. van Driel (chair), *University teachers' conceptions of relations between teaching and disciplinary research*. Symposium conducted at the biennial meeting of the European Association of Research in Learning and Instruction, Budapest, Hungary.

SLO (2013). *Leerplan in beeld*. Op 26 november 2015 ontleend aan: <http://leerplaninbeeld.slo.nl/primaironderwijs/kunstzinnige-orientatie/>

SLO (2014). *Leerplankader kunstzinnige oriëntatie*. Op 26 november 2015 ontleend aan: <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/>

Staatscourant (2012b). *Deelregeling Cultuureducatie met Kwaliteit in het primair onderwijs Fonds voor Cultuurparticipatie 2013-2016*. Staatscourant, 13 augustus 2012, nr. 15826.

Bijlagen

Toelichting bijlagen

De streefdoelen, met bijbehorende gedragsindicatoren, zijn voor het totale leergebied uitgewerkt. Om nauwkeuriger zicht te krijgen op de streefdoelen die een leerling kan laten zien per kunstzinnige vakdiscipline of cultureel erfgoed wordt verwezen naar de streefcompetenties van deze vakken (Bijlage 1).

Daarbij heeft het Kenniscentrum Leermiddelen van SLO een (concept-)analysekader ontworpen voor methodeanalyse. Dit analysekader geeft zicht op de onderdelen waaruit de verschillende streefcompetenties bestaan (Bijlage 2).

Bijlage 1: Overzicht streef- en generieke competenties

Bijlage 2: Leerplankader Kunstzinnige oriëntatie, analyse-instrument

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie

Analyse-instrument

Lidy Kuipers en José Lodeweges

Versie juni 2015 (inclusief cultureel erfgoed)

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

DEEL I. ALGEMENE GEGEVENS

Titel en ondertitel	
Uitgever	
Jaar van uitgave	
Doelgroep	
Korte omschrijving	
Vakdisciplines	
Uitgangspunten	
Geanalyseerde onderdelen	
Geanalyseerd door	

DEEL II. KWALITEITSCRITERIA

Didactische aspecten	ja	deels	nee	toelichting indien 'ja' of 'deels' is aangekruist
1. Alle vakdisciplines kennen aspecten van de vaardigheden				
a. produceren				
b. reproduceren				
c. receptie <i>Receptie gaat over het beleven van kunst en cultuur. Leerlingen kijken en luisteren naar theater, muziek of naar kunstwerken.</i>				
d. reflectie.				
2.1 Alle vakdisciplines kennen alle aspecten van het creatief proces				
a. oriënteren				
b. onderzoeken				
c. uitvoeren				
d. evalueren.				
2.2 Reflectie vindt in alle fasen plaats.				
3. De belevingswereld van leerlingen staat centraal bij de keuze van opdrachten.				
4. De methode presenteert inhouden waar mogelijk in samenhang met:				
a. andere kunstzinnige vakdisciplines				
b. cultureel erfgoed				
c. taal				
d. wereldoriëntatie				
e. overige vakken, te weten...				
5.1 Er is sprake van betekenisvol leren:				
a. aansluiten bij professionele en amateurkunst				
b. aansluiten bij belevingswereld van leerlingen.				
5.2 Divergente opdrachten vormen startpunt voor betekenisvol leren. <i>Hierbij wordt de opdracht, of 'het probleem', op verschillende manieren aangepakt of opgelost. Er is niet één antwoord).</i>				

6.	De methode besteedt aandacht aan binnen- en buitenschools leren.				
7.	Bij de opdrachten is aandacht voor de onderlinge communicatie en samenwerking tussen leerlingen.				
8.	De methode hanteert een procesgerichte didactiek.				
9.	Wordt er in de methode verwezen naar:				
	a. de preambule (vakoverstijgende doelen en vaardigheden)				
	b. de relevante kerndoelen (kerndoelen 54, 55 en 56)				
	c. uitwerkingen van de kerndoelen (bijvoorbeeld Tule)				
	d. de 21e eeuwse vaardigheden?				

DEEL III. INHOUD

BEELDEND				
Streefcompetenties	Deelaspecten	Vindplaatsen	Toelichting	Score
<i>Oriënteren</i>				
De leerling kan betekenis geven aan beeldende vormgeving en beeldende kunst uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving.	betekenis geven aan beeldende vormgeving en beeldende kunst uit verschillende tijden			
	betekenis geven aan beeldende vormgeving en beeldende kunst uit verschillende culturen			
	weten van betekenis die anderen (waaronder kunstenaars) aan beeldende kunst geven			
	spiegelen van betekenissen van anderen aan eigen betekenisgeving			
<i>Onderzoeken</i>				
De leerling kan wereldoriëntatie, beeldende vormgeving en beeldende kunst (waaronder cultureel erfgoed) gebruiken als inspiratiebron voor eigen beeldend werk. Hij kan daarbij teruggrijpen op de informatie en ideeën opgedaan in de oriëntatiefase.	gebruik van wereldoriëntatie als inspiratiebron eigen werk			
	gebruik van beeldende vormgeving als inspiratiebron eigen werk			
	gebruik van beeldende kunst als inspiratiebron eigen werk			
	gebruik van cultureel erfgoed als inspiratiebron eigen werk			
	bij onderzoeken van mogelijkheden eigen werk teruggrijpen op informatie en ideeën uit oriëntatiefase			
De leerling kan experimenteren met de samenhang tussen onderwerp, beeldaspecten, materialen en technieken en	experimenteren met samenhang onderwerp en beeldaspecten			
	experimenteren met samenhang onderwerp en materialen/ technieken			

verschillende mogelijkheden uitproberen.	experimenteren met samenhang onderwerp en beeldaspecten			
	experimenteren met samenhang materialen/ technieken en beeldaspecten			
De leerling kan onderzoeken op welke manier hij een beeldende opdracht kan uitvoeren. Hij kan een uitvoeringsplan maken en daarbij rekening houden met eigen criteria en de gegeven criteria van de opdracht.	onderzoek kunnen verrichten naar mogelijke uitvoering beeldende opdracht			
	maken van uitvoeringsplan voor beeldende opdracht			
	rekening houden bij uitvoering met de gegeven criteria van de opdracht			
	rekening houden bij uitvoering met eigen criteria			
<i>Uitvoeren</i>				
De leerling kan zijn plannen uitvoeren en gebruik maken van zijn kennis van materialen/technieken en beeldaspecten om de zeggingskracht van zijn werk zo groot mogelijk te maken.	uitvoeren van een plan			
	gebruik maken materialen en technieken die zeggingskracht werkstuk vergroten			
	gebruik maken van beeldaspecten die zeggingskracht werkstuk vergroten			
De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase.	motiveren van keuzes tijdens uitvoering met behulp van bevindingen onderzoeksfase			
De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen beeldend en taal, dans, muziek, drama en/of andere vakken	samenhang benoemen tussen beeldend en andere vakken zoals taal, dans, muziek, drama			

<i>Evaluëren</i>				
De leerling kan zijn beeldend werk presenteren (individueel of samen met anderen).	presenteren van beeldend werk			
De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en kan daarbij zijn beeldend werk vergelijken met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria.	vertellen over verloop van werkproces			
	gemaakte werk vergelijken met criteria van de opdracht			
	gemaakte werk vergelijken met eigen criteria			
De leerling kan zijn waardering van het eigen product en proces en dat van anderen beargumenteren en maakt daarbij gebruik van kennis en inzicht in de beeldende vormgeving en andere kunstzinnige vakdisciplines.	waardering van eigen product beargumenteren			
	waardering van eigen proces beargumenteren			
	waardering product van anderen beargumenteren			
	waardering proces van anderen beargumenteren			
De leerling kan oplossingen in het eigen werk vergelijken met die van beeldende vormgevers/kunstenaars.	vergelijken van oplossingen in eigen werk met die van beeldende vormgevers of kunstenaars			
De leerling kan laten zien dat hij enige kennis en inzicht heeft in de betekenis van kunst en cultuur (waaronder cultureel erfgoed) voor het dagelijkse leven van mensen van vroeger en nu.	betekenis kennen van kunst en cultuur voor het dagelijks leven van mensen vroeger			
	betekenis kennen van kunst en cultuur voor het dagelijks leven van mensen nu			
	betekenis kennen van cultureel erfgoed vroeger en nu			

DANS				
Streefcompetenties	Deelaspecten	Vindplaatsen	Toelichting	Score
<i>Oriënteren</i>				
De leerling kan betekenis geven aan dans uit verschillende tijden, stijlen en culturen, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionele kunstenaars) en hij kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.	betekenis geven aan dans uit verschillende tijden			
	betekenis geven aan dans van verschillende stijlen			
	betekenis geven aan dans uit verschillende culturen			
	betekenis kennen die anderen aan dans geven			
	spiegelen van betekenis die anderen aan dans geven aan eigen betekenisgeving			
<i>Onderzoeken</i>				
De leerling kan de danselementen tijd, ruimte en kracht onderzoeken, herkennen en benoemen. Hij kan dit vervolgens verwerken in zijn dans.	danselement tijd onderzoeken, herkennen en benoemen			
	danselement ruimte onderzoeken, herkennen en benoemen			
	danselement kracht onderzoeken, herkennen en benoemen			
	verwerken van danselementen tijd, ruimte en kracht in eigen dans			
De leerling kan zelf thema's aanreiken en daarbij een relatie leggen met lesinhouden of gebeurtenissen in zijn omgeving (de school, de groep, thuis).	thema's voor dans bedenken die een relatie hebben met lesinhouden of gebeurtenissen in de eigen omgeving			
De leerling kan dansen op basis van inspiratiebronnen, opgedaan in	dansen op basis van inspiratiebronnen uit de oriëntatiefase			

de oriëntatiefase, en met behulp van dansante, muzikale, dramatische en beeldende inhouden komen tot verdieping van persoonlijke ideeën.	dansen met behulp van dansante, muzikale, dramatische en beeldende inhouden			
	komen tot verdieping van persoonlijke ideeën (<i>bijstellen van ideeën</i>)			
<i>Uitvoeren</i>				
De leerling kan improviseren (met anderen), gebruikt deze improvisaties om een dans mee te maken en maakt daarbij gebruik van inspiratiebronnen opgedaan in de onderzoeksfase.	samen met anderen improviseren			
	gebruiken van improvisaties om dans te maken			
	gebruik maken van inspiratiebronnen uit onderzoeksfase bij maken van dans			
De leerling kan muzikale verschillen herkennen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) en deze toepassen in een dans. Hij kan zelf muziek zoeken bij een dansthema.	herkennen van muzikale verschillen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer)			
	toepassen van muzikale verschillen (tempo, dynamiek, ritme, accenten, melodie, sfeer) in dans			
	zoeken van muziek bij dansthema			
De leerling kan variëren met verschillende manieren van bewegen en daarbij de danselementen tijd, ruimte en kracht gebruiken en hiermee zijn dans zeggingskracht geven.	variëren met verschillende manieren van bewegen om zeggingskracht dans te vergroten			
	danselement tijd gebruiken om zeggingskracht dans te vergroten			
	danselement ruimte gebruiken om zeggingskracht dans te vergroten			
	danselement kracht gebruiken om zeggingskracht dans te vergroten			
De leerling kan vormgevingsprincipes voor de structuur (zoals herhaling,	gebruiken van vormgevingsprincipes voor de structuur bij maken choreografie dans			

omkering, opeenstapeling), groepsindeling (zoals grote groepen, subgroepen, tweetallen en solisten) en rolverdeling gebruiken bij het maken van een choreografie voor een dans.	gebruiken van groepsindeling bij maken van choreografie dans			
	gebruiken van rolverdeling bij maken van choreografie dans			
De leerling kan voor een (on)bekend publiek optreden.	optreden voor publiek			
<i>Evalueren</i>				
De leerling kan reflecteren op de danspresentatie (van hemzelf, zijn groepje en/of van anderen) en op het vormgevingsproces ervan.	reflecteren op danspresentatie			
	reflecteren op vormgevingsproces			
De leerling kan zijn keuzes in zijn danspresentatie motiveren en veranderingen verwerken na feedback uit de groep.	motiveren van keuzes in eigen danspresentatie			
	veranderingen in dans verwerken naar aanleiding van feedback uit de groep			
De leerling heeft enige kennis van en inzicht in de betekenis die dans heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu.	betekenis kennen van dans in het dagelijks leven van mensen vroeger			
	betekenis kennen van dans in het dagelijks leven van mensen nu			

DRAMA				
Streefcompetenties	Deelaspecten	Vindplaatsen	Toelichting	Score
<i>Oriënteren</i>				
De leerling kan betekenis geven aan theater, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven en kan deze betekenissen spiegelen aan zijn eigen betekenisgeving.	betekenis geven aan theater			
	weten van betekenissen die anderen aan theater geven			
	spiegelen van betekenis die anderen aan theater geven aan eigen betekenisgeving			
<i>Onderzoeken</i>				
De leerling kan experimenteren met de spanningsboog (tussen begin, midden en eind) en met de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom). Hij kan dit herkennen en verwerken in dramatisch spel.	experimenteren met de spanningsboog (tussen begin, midden en eind)			
	experimenteren met de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom)			
	experimenten (spanningsboog en spelelementen) verwerken in dramatisch spel			
De leerling kan zelf thema's aanreiken en daarbij een relatie leggen met lesinhouden of gebeurtenissen in zijn omgeving (de school, de groep, thuis).	thema's voor drama bedenken die een relatie hebben met lesinhouden of gebeurtenissen in de eigen omgeving			
De leerling kan de mogelijke betekenis en de zeggingskracht van spelelementen, speltechnieken en spelstijlen verwerken in scènes en hij maakt daarbij gebruik van	verwerken van de mogelijke betekenis en zeggingskracht van spelelementen in scènes			
	verwerken van de mogelijke betekenis en zeggingskracht van speltechnieken in scènes			

inspiratiebronnen, opgedaan in de oriëntatiefase.	verwerken van de mogelijke betekenis en zeggingskracht van spelstijlen in scènes			
	gebruik maken van inspiratiebronnen uit de oriëntatiefase			
<i>Uitvoeren</i>				
De leerling kan improviseren en de spelelementen (wie, wat, waar, wanneer, waarom) en spanningsboog bewust hanteren in dramatisch spel. Hij kan daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase.	kunnen improviseren			
	spelelementen en spanningsboog bewust hanteren in spel			
	gebruik maken van inspiratiebronnen uit onderzoeksfase			
De leerling geeft betekenis en zeggingskracht aan zijn spel door een duidelijke inzet van spelelementen, -technieken, -stijlen, (vaste) tekst en (gespeelde) emoties. Hij kan voor een duidelijke spanningsopbouw en spanningsboog zorgen.	geven van betekenis en zeggingskracht aan spel door inzet van spelelementen, speltechnieken en stijlen			
	geven van betekenis en zeggingskracht aan spel door inzet van (vaste) tekst			
	geven van betekenis en zeggingskracht aan spel door inzet van (gespeelde) emoties			
	zorgen voor duidelijke spanningsopbouw en spanningsboog			
De leerling kan zelfstandig een scène voorbereiden aan de hand van de dramatische werkvormen en kan bewust een theatrale vormgeving toepassen.	voorbereiden van scène aan de hand van dramatische werkvormen			
	toepassen van theatrale vormgeving			
De leerling kan zelfstandig een dialoog schrijven.	schrijven van een dialoog			
De leerling kan op basis van een zelfgemaakt of bestaand verhaal	maken van voorstelling op basis van eigen of bestaand verhaal			

een voorstelling maken en dit in de les of voor een (on)bekend publiek presenteren.	presenteren van voorstelling aan publiek			
<i>Evalueren</i>				
De leerling kan reflecteren op het spel (van hemzelf, zijn eigen groepje of anderen) en het vormgevingsproces ervan.	reflecteren op spel			
	reflecteren op vormgevingsproces			
De leerling kan zijn keuzes in zijn spel motiveren en veranderingen aanbrengen na feedback uit de groep en kan zijn waardering uitspreken voor zijn eigen spel en voor het spel en de ideeën van een ander.	motiveren van keuzes in eigen spel			
	veranderingen in spel verwerken naar aanleiding van feedback uit de groep			
	uitspreken van waardering voor eigen spel en spel en ideeën van anderen			
De leerling heeft enige kennis van en inzicht in de betekenis die theater heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu.	betekenis kennen van theater in het dagelijks leven van mensen vroeger			
	betekenis kennen van theater in het dagelijks leven van mensen nu			

MUZIEK				
Streefcompetenties	Deelaspecten	Vindplaatsen	Toelichting	Score
<i>Oriënteren</i>				
De leerling kan betekenis geven aan (live) muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, kan kennis nemen van betekenissen die anderen daar aan geven (waaronder de componist of uitvoerder) en kan deze aan die van hemzelf spiegelen.	betekenis geven aan muziek uit verschillende tijden			
	betekenis geven aan muziek van verschillende stijlen			
	betekenis geven aan muziek uit verschillende culturen			
	weten van betekenis die anderen (waaronder de componist of uitvoerder) geven aan muziek			
	spiegelen van betekenis die anderen aan muziek geven aan eigen betekenisgeving			
<i>Onderzoeken</i>				
De leerling kan gericht luisteren naar muziek uit verschillende tijden, stijlen en culturen, en kan daarin de klank-, vorm- en betekenisaspecten herkennen en benoemen.	gericht luisteren naar muziek uit verschillende tijden			
	gericht luisteren naar muziek van verschillende stijlen			
	gericht luisteren naar muziek uit verschillende culturen			
	herkennen en benoemen van klank-, vorm- en betekenisaspecten			
De leerling kan klank-, vorm- en/of betekenisaspecten van muziek in zijn composities verwerken en daarbij de vormprincipes herhaling, contrast en variatie toepassen.	verwerken van klank-, vorm- en betekenisaspecten van muziek in eigen compositie			
	toepassen van vormprincipes herhaling, contrast en variatie			
De leerling kan zijn muzikale ideeën vormgeven en uitvoeren	vormgeven van muzikale ideeën met eigen stem			

met behulp van zijn stem, (school)instrumentarium, (muziek)technologie en beweging.	vormgeven van muzikale ideeën met (school)instrumentarium			
	vormgeven van muzikale ideeën met (muziek)technologie			
	vormgeven van muzikale ideeën met beweging			
De leerling kan zijn composities noteren en reproduceren met behulp van picturale en grafische notatievormen.	noteren van eigen composities met picturale en grafische notatievormen			
	reproduceren van eigen composities, weergegeven met picturale en grafische notatievormen			
<i>Uitvoeren</i>				
De leerling kan (zelfstandig, zuiver, helder gearticuleerd en met expressie) liederen en canons zingen, al dan niet met begeleiding.	zingen van liederen			
	zingen van canons			
De leerling kan zelfstandig, ritmisch en in de maat, eenvoudige ritmische en melodische (begeleidings)patronen en speelstukken uitvoeren, zowel een- als meerstemmig, en kan daarbij reageren op (lied)leidingsgebaren.	uitvoeren van eenstemmige, eenvoudige ritmische (begeleidings)patronen			
	uitvoeren van eenstemmige speelstukken			
	uitvoeren van meerstemmige speelstukken			
	reageren op (lied)leidingsgebaren			
De leerling kan alleen en in groepsverband bestaande, eenvoudig grafisch en traditioneel	auditief volgen van eenvoudig grafisch genoteerde composities			
	auditief volgen van traditioneel genoteerde composities			

genoteerde composities zowel auditief volgen als uitvoeren.	individueel en in groepsverband uitvoeren van eenvoudig grafisch genoteerde composities			
	individueel en in groepsverbanduitvoeren van traditioneel genoteerde composities			
De leerling kent de namen en speelwijzen van het schoolinstrumentarium en die van het pop- en (Westerse) klassieke instrumentarium.	kennen van namen en speelwijzen van schoolinstrumentarium			
	kennen van namen en speelwijzen van popinstrumentarium			
	kennen van namen en speelwijzen klassieke instrumentarium			
De leerling kan (alleen en in groepsverband) een eigen idee of bestaande compositie uitvoeren en presenteren aan anderen en doet dat met overtuiging.	individueel uitvoeren en presenteren van eigen idee of bestaande compositie			
	in groepsverband uitvoeren en presenteren van eigen idee of bestaande compositie			
<i>Evalueren</i>				
De leerling kan overwogen keuzes maken voor zijn composities en die communiceren met anderen.	maken van overwogen keuzes voor eigen composities			
	communiceren met anderen over gemaakte keuzes voor eigen composities			
De leerling kan constructieve feedback geven.	geven van constructieve feedback			
De leerling staat open voor feedback en kan die eventueel verwerken in het eigen werk(proces).	ontvangen van feedback van anderen			
	verwerken van feedback in eigen werk(proces)			
De leerling heeft enige kennis van en inzicht in de betekenis die	betekenis kennen van muziek in het dagelijks leven van mensen vroeger			

muziek heeft voor het dagelijks leven van mensen van vroeger en nu, zoals feesten, verdriet, massamedia en beïnvloeding van gedrag.	betekenis kennen van muziek in het dagelijks leven van mensen nu			
---	--	--	--	--

CULTUREEL ERFGOED				
Streefcompetenties	Deelaspecten	Vindplaatsen	Toelichting	Score
<i>Oriënteren</i>				
De leerling kan door erfgoed waar te nemen en te beleven (op een fysieke plek) betekenis geven aan cultureel erfgoed uit verschillende tijden en culturen en kan kennis nemen van betekenissen die anderen daaraan geven (waaronder professionals). Hij kan deze betekenissen spiegelen aan de eigen betekenisgeving.	waarnemen en beleven van cultureel erfgoed (op een fysieke plek)			
	betekenis cultureel erfgoed uit verschillende tijden			
	betekenis cultureel erfgoed uit verschillende culturen			
	betekenissen kennen die anderen aan cultureel erfgoed geven			
	spiegelen van betekenis die anderen aan cultureel erfgoed geven aan eigen betekenisgeving			
<i>Onderzoeken</i>				
De leerling kan zijn brononderzoek vanuit cultureel erfgoed, wereldoriëntatie en kunstzinnige vakdisciplines gebruiken als inspiratiebron voor eigen betekenisgeving, waardeoordeel of idee. Hij kan daarbij teruggrijpen op de informatie opgedaan in de oriëntatiefase.	gebruik van bronnenonderzoek vanuit cultureel erfgoed, wereldoriëntatie en kunstzinnige vakdisciplines als inspiratiebron eigen betekenisgeving, waardeoordeel of idee			
	bij eigen betekenisgeving teruggrijpen op informatie uit oriëntatiefase			
De leerling kan herleiden op welke manier het cultureel erfgoed als waardevol wordt beschouwd door de samenleving en waar het inzicht geeft in (landelijke) historische ontwikkelingen.	herleiden op welke manier cultureel erfgoed als waardevol wordt beschouwd			
	herleiden waar cultureel erfgoed inzicht geeft in historische ontwikkelingen			

<i>Uitvoeren</i>				
De leerling kan een vertaling maken van zijn onderzoek naar een eigen betekenisgeving van het cultureel erfgoed met betrekking tot het heden.	vertaling maken van onderzoek naar eigen betekenisgeving cultureel erfgoed			
De leerling neemt, daar waar relevant, keuzes vanuit het onderzoek mee in een nieuw onderzoek en gebruikt daarbij nieuw verworven kennis, vaardigheden van de kunstzinnige vakdisciplines. Hij verbeeldt zijn onderzoek via de kunstvakdisciplines.	meenemen van keuzes vanuit onderzoek in nieuw onderzoek (bijvoorbeeld in een nieuw beeldend onderzoek)			
	gebruiken van kennis en vaardigheden kunstzinnige vakdisciplines			
	verbeelden van onderzoek cultureel erfgoed via de kunstvakdisciplines			
De leerling kan zijn keuzes motiveren en daarbij een relatie leggen met de onderzoeksfase.	motiveren van keuzes			
	relatie leggen met onderzoeksfase			
De leerling kan, daar waar relevant, samenhang benoemen tussen cultureel erfgoed en thema's vanuit oriëntatie op jezelf en de wereld en dit omzetten in een eigen werkstuk in verschillende media.	benoemen van samenhang tussen cultureel erfgoed en thema's oriëntatie op jezelf en de wereld			
	omzetten van samenhang tussen cultureel erfgoed en thema's oriëntatie op jezelf en de wereld in eigen werkstuk			

<i>Evalueren</i>				
De leerling kan zijn (nieuwe) betekenis in verschillende media presenteren (individueel of samen met anderen).	presenteren van betekenis cultureel erfgoed in verschillende media (zoals taal, beeld, geluid, lichaam)			
De leerling kan vertellen over het verloop van het werkproces en kan de eigen betekenis, waardering, identiteit van en verbondenheid met het cultureel erfgoed vergelijken met de criteria van de opdracht en zijn eigen criteria.	vertellen over verloop van werkproces			
	eigen betekenis, waardering, identiteit van en verbondenheid met het cultureel erfgoed vergelijken met criteria van de opdracht			
	eigen betekenis, waardering, identiteit van en verbondenheid met het cultureel erfgoed vergelijken met eigen criteria			
De leerling kan oplossingen/ betekenissen in het eigen werk vergelijken met het werk van anderen.	vergelijken van oplossingen/betekenenissen in eigen werk met die van anderen			
De leerling kan laten zien dat hij enige kennis, inzicht en waardering heeft in de betekenis van cultureel erfgoed voor mensen van vroeger en nu. Hij kan dit vanuit meerdere perspectieven beredeneren.	betekenis kennen en waarderen van betekenis van cultureel erfgoed voor mensen vroeger			
	betekenis kennen en waarderen betekenis van cultureel erfgoed voor mensen nu			

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)

slo